

троюку роль – як предмети відання, як вид повноваження і як засіб реалізації компетенції в цілому;

е) організовує – створює умови, стимулює, підтримує, виконує, здійснює, інструктує;

ж) розробляє – пропозиції, проекти, програми, прогнози, аналітичну інформацію;

з) вказує – скасування актів, призупинення дій, створення організацій, припис щодо вчинення дій;

і) координує – об'єднання планів і програм, узгодження актів, дій і позицій, цільові установки, інформаційне забезпечення;

к) контролює – перевірка, ревізії, звіти, інформації. Ці повноваження неоднаковим чином комбінуються у різних суб'єктів компетенції.

л) забороняє – скасовує, визнає недійсним, призупиняє [10].

Таким чином компетенція органів виконавчої влади у загальному вигляді, є законно встановленим обсягом публічних справ, виконуваних уповноваженим суб'єктом. Яка складається з елементів двоякого роду: а) нормативно встановлені цілі; б) предмети відання як юридично визначеної сфери та об'єкти впливу; в) владні повноваження, як гарантована законом міра прийняття рішень і вчинення дій. І окремо стоїть елемент – відповідальність за невиконання або за неякісне виконання покладених на органи виконавчої влади повноважень. Необхідно, щоб компетенція була розподілена коректно і несуперечливо, це дозволить органом виконавчої влади якісно виконувати

покладені на них повноважень передбачених Конституцією та Законами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авер'янов В. Б. Органи виконавчої влади в Україні. – К.: Ін Юре, 1997. – 48 с.
2. Административное право Украины / Под ред. проф. Ю.П. Битяка. – Харьков: Право, 2003. – 528 с.
3. Алехин А. П. Административное право Российской Федерации: учебник / А. П. Алехин, А. А. Кармолицкий, Ю. М. Козлов. – М.: Зерцало, 1997. – 132 с.
4. Бахрах Д. Н., Россинский Б. В., Стариков Ю. Н. Административное право: Учебник для вузов. – 3-е изд., пересмотр, и доп. – М.: Норма, 2007. – 816 с.
5. Бахрах Д.И. Административное право России. Учебник для вузов. М.: Изд. группа НОРМА-ИНФРА-М., 2000. – 640 с.
6. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Д. Зорькина, В. Е. Крутских. – М.: Инфра-М, 1998. – 293 с.
7. Коваль Л.В.: Курс лекций. Для студентов юридических вузов та факультетів. – К.: Вентурі, 1996. – 208 с.
8. Лазарев Б.М. Компетенция органов управления. – М.: Юрид. лит., 1972.
9. Місцеві державні адміністрації України: становлення, розвиток та функціонування : монографія / М. М. Добкін. – Х.: Вилога мілья, 2012. – 567 с.
10. Тихомиров Ю.А. Административное право и процесс: полный курс. – М., 2001. – 652 с.
11. Юридическая энциклопедия: в 6 т. / ред. кол. Ю. С. Шемшученко и др. – К.: Укр. энциклопедия, 2001. – 196 с.

УДК 347.426.6

ПІДСТАВИ ТА УМОВИ ВИНИКНЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ОСОБОЮ У РАЗІ ЗДІЙСНЕННЯ САМОЗАХИСТУ

Ляшевська Л. І.,

здобувач кафедри цивільного права №2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

Анотація: У статті розглядаються деякі аспекти здійснення самозахисту цивільних прав, підстави, умови відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення самозахисту. Визначаються особливості способів здійснення учасниками цивільних правовідносин права на самозахист та реалізація, зокрема, таких засобів, як: дії у стані необхідної оборони, дії в умовах крайньої необхідності.

Ключові слова: право на самозахист, правомірні дії, протиправні дії, відшкодування шкоди, необхідна оборона, крайня необхідність.

Анотация: В статье рассматриваются некоторые аспекты осуществления самозащиты гражданских прав, основания, условия возмещения вреда, причиненного лицом в случае осуществления самозащиты. Определяются особенности способов осуществления участниками гражданских правоотношений права на самозащиту и их реализации, в частности, такие меры, как: действия в состоянии необходимой обороны, действия в условиях крайней необходимости.

Ключевые слова: право на самозащиту, правомрные действия, противоправные действия, возмещения вреда, необходимая оборона, крайняя необходимость.

Annotation: This article discusses some aspects of the self-defense of civil rights, the grounds, conditions compensation for damage caused in the case of the face of self-defense. Defines the features of the ways participants civil relations right to defend and implement them, in particular, measures such as action in self-defense, action in an emergency.

Key words: right to self-defense, lawful actions, illegal actions, redress, self-defense, extreme necessity.

Сучасні реалії суспільного життя пов'язують ефективність механізму цивільно-правового захисту,

перш за все, з його оперативністю. Одним із засобів реалізації конституційного права, зазначеного у ч. 5 ст. 55 Конституції України, є самозахист, яким визнається застосування особою засобів протидії, які

© Ляшевська Л.І., 2014

не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства (ч. 1 ст. 19 ЦК України).

Дослідження інституту самозахисту цивільних прав здійснювалося в різноманітних теоретичних аспектах. Питання самозахисту розглядалося в роботах Д. І. Мейера, В. І. Синайського, К. Н. Анненкова, В. П. Грибанова та інших. Окремі теоретичні і практичні аспекти застосування самозахисту цивільних прав вивчалися в роботах таких правознавців, як Т. Є. Абова, Ю. Г. Басин, І. О. Дзера, О. С. Іоффе, Н. І. Клейн, О. А. Красенів, Н. С. Малєїн, І. Б. Новіцкий, В. А. Рясенцев, С. В. Сарбаш, Г. А. Свердлик, Є. Л. Страунінг, Є. А. Суханов, Ю. К. Толстой.

Аналіз наукової літератури свідчить про відсутність єдиного підходу до багатьох аспектів самозахисту. Залишаються дискусійними питання, які стосуються правової природи права на самозахист, суб'єктів, об'єктів, заходів самозахисту, умов, підстав відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення самозахисту.

Такі обставини зумовили мету цього дослідження: проведення комплексного наукового аналізу підстав, умов відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення самозахисту.

Відповідно, задачами дослідження, вирішення яких дозволило досягнути зазначеної мети, стали такі:

- обґрунтування поняття та юридичної природи у сфері реалізації самозахисту цивільних прав;
- визначення способів здійснення учасниками цивільних правовідносин права на самозахист та їх реалізації, зокрема, таких заходів, як: необхідна оборона, дії в умовах крайньої необхідності тощо;
- аналіз особливостей підстав, умов відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення самозахисту.

Перш ніж перейти до питання щодо можливості відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення самозахисту, слід з'ясувати юридичну природу самозахисту прав.

Питання про юридичну природу самозахисту прав має як теоретичне, так і практичне значення. Наведені риси самозахисту прав суб'єктів цивільних правовідносин при порушенні таких прав дають змогу з'ясувати сутність зазначеної форми захисту та зробити більш ефективним механізм захисту порушених прав.

Самозахист цивільних прав учені-цивілісти традиційно відносять до неюрисдикційної форми захисту. Окремі науковці в межах цієї форми виділяють два види: самозахист і претензійний порядок вирішення спорів [21, с. 11] або самозахист і заходи оперативного впливу [15, с. 23; 16, с. 35]. При такому підході дії юридичного характеру, що застосовуються уповноваженою особою без звернення за захистом до компетентного державного органу, до поняття «самозахист» не включаються і становлять самостійну групу заходів захисту в межах неюрисдикційної форми захисту.

Інший підхід був розроблений Ю. Г. Басінім, який одним із перших визначив поняття самозахисту цивільних прав у радянській науковій літературі та включив у це поняття не тільки дії фактичного характеру, але й юридичні акти, які вчиняються уповноваженою особою в односторонньому порядку

з метою захисту або відновлення порушеного права [6]. При такому підході заходи оперативного впливу включаються до способів самозахисту.

Вважаємо, що останній підхід є більш правильним, оскільки законодавець за ч. 2 ст. 19 ЦК України поняттям «самозахист» охоплює всі засоби протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства, в тому числі й заходи оперативного впливу, які передбачені окремими главами ЦК України [13].

Місце самозахисту в системі форм захисту є не до кінця визначеним. Деякі вчені самозахист вважають способом захисту суб'єктивних прав [7, с. 419; 17, с. 85; 18, с. 68]. Більшість учених вважає самозахист формою захисту [2, с. 7; 11, с. 284; 22, с. 50; 27, с. 149; 31, с. 265]. Виходячи зі змісту норм чинного цивільного законодавства України, є всі підстави вважати, що самозахист є саме формою, а не способом захисту суб'єктивних цивільних прав.

ЦК України, регламентуючи право на самозахист, не обумовлює коло суб'єктів цивільних відносин, які мають на нього право. Відповідно, його можуть реалізувати як фізичні, так і юридичні особи, права яких порушені.

Хоча згідно з ч. 5 ст. 55 Конституції України особа має право на самозахист лише своїх прав і свобод, однак, наприклад, за ч. 3 ст. 27 Конституції України кожний має право захищати своє життя і здоров'я, а також життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Тому за ч. 1 ст. 19 ЦК України особа має право на самозахист не лише своїх прав, але й прав іншої особи. Загальний дозвіл на самозахист прав та інтересів третіх осіб знайшов широку підтримку в цивілістиці [4, с. 16; 17, с. 89; 19, с. 8; 24, с. 19; 26, с. 98; 29, с. 14], хоча з цього приводу висловлюються і заперечення [6, с. 8; 1, с. 138; 10, с. 37; 28, с. 107; 33, с. 46].

Що ж стосується кола об'єктів, які можуть бути захищені за допомогою самозахисту, то згідно з ч. 5 ст. 55 Конституції України та ч. 1 ст. 19 ЦК України особа може захищати будь-які права, коло яких не є обмеженням. Таким чином, за допомогою самозахисту можуть бути захищені як особисті немайнові, так і майнові права незалежно від підстав їх виникнення. Так, об'єктом самозахисту можуть бути право на життя, свободу, особисту недоторканність, право власності, право володіння, право користування та інші майнові права.

Стаття 19 ЦК України обмежує коло об'єктів самозахисту лише правами і не включає інтерес до об'єктів самозахисту, хоча в ч. 2 ст. 15 ЦК України інтерес названий серед об'єктів цивільно-правового захисту. Другова В. А. зазначає, що ст. 15 ЦК України можна вважати загальною щодо ст. 19 ЦК України і застосовувати її за аналогією в тому разі, коли особа вдається до самозахисту свого законного інтересу, а не права [13].

Визначаючи самозахист як застосування особою засобів протидії, які не суперечать законам та моральним засадам суспільства, закон вимагає, щоб способи самозахисту відповідали змісту права, яке порушене, а також характерові дій, якими це право порушене, та наслідкам, спричиненим цим порушенням. Однак способи самозахисту можуть обиратися самою особою (ст. 19 ЦК України). Слід погодитися з думкою російського вченого

В. П. Грибанова, що такими способами можуть бути: а) превентивний; б) активно-оборонний [12, с. 117–119]. Заходи превентивного характеру застосовуються, як правило, власником або володільцем майна для забезпечення його охорони. Що стосується активно-оборонних способів самозахисту цивільних прав, то найбільш яскравим прикладом одного з них є необхідна оборона (ч. 1 ст. 1169 ЦК України). Поняття «необхідна оборона» надане і в ч. 1 ст. 36 КК України. Таким чином, інститут необхідної оборони може бути охарактеризований як комплексний, що має як цивільно-правове, так і кримінально-правове (приватно-правове і публічно-правове) значення.

Однак застосування поняття необхідної оборони у приватно-правовій та публічно-правовій сферах ще не означає абсолютної тотожності його змісту для кожної сфери. Оскільки цивільно-правовий обов'язок відшкодувати завдану шкоду настане будь-коли, якщо обрана особою, яка захищалася від протиправного посягання, протидія виходила за межі необхідної оборони.

Завдання шкоди при здійсненні прав визнається правомірним і завдана шкода не підлягає відшкодуванню у випадках, передбачених законом. Найбільш яскравим прикладом цього є завдання шкоди при здійсненні особою права на самозахист від протиправних посягань, у тому числі у стані необхідної оборони, якщо при цьому не були перевищені її межі (ч. 1 ст. 1169 ЦК України) [32]. Тобто якщо шкода завдана у межах необхідної оборони, то питання щодо відшкодування шкоди не виникає.

Якщо самостійний захист має ознаки винятковості, тобто небезпеку не можна усунути іншими засобами, наприклад, в уповноваженої особи не залишається іншого вибору, окрім як вдатися до самостійного захисту або зазнати збитків, яких ще можна уникнути, то такий захист буде діяти в умовах крайньої необхідності. Крайня необхідність – це стан, коли особа відвертаючи шкоду, що загрожує інтересами держави або суспільства, особистості чи правам іншої особи, завдає шкоду значно меншу.

Тобто у випадку необхідної оборони шкода завдається особі, яка посягала, а під час крайньої необхідності шкода завдається особі, поведінка якої є правомірною.

Тепер з'ясуємо, чи можна за допомогою заходів самозахисту не лише відновити права, але й відшкодувати завдані збитки. Як правило, особа, права якої вже порушені, може захистити своє порушене право самостійно лише тоді, коли це право ще може бути відновлене. Якщо ж особі було завдано моральної шкоди, шкоди здоров'ю або її річ була знищена, вона має право вимагати відшкодування збитків, але не може свавільно забрати в заподіювача якусь річ у рахунок відшкодування шкоди.

Таким чином, слід вважати, що метою самозахисту є запобігання, припинення порушення права або ліквідація наслідків порушення права чи законного інтересу. Якщо дії особи щодо самостійного захисту не відповідають наведеним ознакам, слід зробити висновки, що вони здійснюються поза межами права на самозахист, і вже в іншій особі виникає право на захист від неправомірних дій [2, с. 3–4].

Загалом зобов'язання з відшкодування шкоди за своїм характером належать до роду недоговірних, тобто вони виникають поза межами існуючих між потерпілим і заподіювачем шкоди договірних чи інших правомірних зобов'язальних відносин.

Юридичною підставою такої відповідальності є закон, фактично – склад правопорушення. Підставами виникнення зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення самозахисту, визнаються факти завдання шкоди майну фізичної або юридичної особи чи завдання моральної шкоди.

Відповідно до ч. 5 ст. 55 Конституції України і ч. 1 ст. 19 ЦК України право на самозахист виникає в разі порушення права або протиправного посягання на нього.

Підставою для самостійних дій щодо захисту можуть бути правопорушення, які є реальними, а не удаваними, а також наявними і вже розпочатими [1, с. 137; 5, с. 92; 9, с. 59; 14, с. 14–15]. Інші вчені вважають, що право на самозахист виникає не лише в разі порушення прав чи інтересів, але й у разі реальної загрози його вчинення [17, с. 88; 22, с. 140; 20, с. 34; 3, с. 106; 8, с. 138]. Таким чином, ст. 19 ЦК України серед підстав виникнення права на самозахист містить вказівку як на порушення права, так і на загрозу його вчинення.

Від підстав слід відрізнити умови відшкодування шкоди. На відміну від підстав як фактів, які передбачені законом і породжують відповідне цивільно-правове явище (зобов'язання з відшкодування завданої шкоди), умовами визнаються ознаки, якими ці підстави характеризуються та які випливають із закону [25].

У зобов'язаннях із відшкодування шкоди їх породжуючим фактом є протиправна поведінка (дія, бездіяльність) – завдання майнової (матеріальної) або моральної шкоди іншій особі.

До умов виникнення зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення самозахисту, належать: а) шкода; б) протиправність поведінки завдавача шкоди; в) наявність причинного зв'язку між протиправною поведінкою правопорушника та її результатом – шкодою; г) вина завдавача шкоди.

1. Наявність шкоди у потерпілого. Вона може бути майновою та (або) моральною. Майнова шкода може бути у вигляді позитивних збитків та упущеної вигоди.

Якщо межі здійснення особою свого цивільного права на самозахист від порушень і протиправних посягань або межі необхідної оборони будуть перевищені, то у такому випадку за ч. 1 ст. 1169 ЦК України питання стосовно відшкодування шкоди виникне. Такі дії стають неправомірними, і причинно обумовлена ними шкода складає підставу для виникнення обов'язку з її відшкодування на користь особи, від якої відповідач перед цим захищався (оборонявся). Якщо шкода завдана особі у зв'язку із вчиненням дій, спрямованих на усунення небезпеки, що загрожувала цивільним правам чи інтересам іншої фізичної або юридичної особи, якщо ця небезпека за таких умов не можна було усунути в інший спосіб (крайня необхідність), то вона відшкодовується особою, яка її завдала.

2. Протиправність поведінки заподіювача шкоди (у широкому розумінні) – порушення заподіювачем приписів закону чи договору.

Зауважимо, що протиправність заподіяння шкоди у межах здійснення права на самозахист відсутня (ст. 19 ЦК України). Але якщо у разі здійснення особою права на самозахист способами самозахисту, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства, вона завдала шкоди іншій особі, ця шкода відшкодовується особою, яка вчинила протиправну дію [30, с. 171].

Протиправною поведінкою заподіювача шкоди, через яку виникає його обов'язок відшкодувати завдану ним шкоду, є поведінка, якою порушується право як в об'єктивному його значенні, так і суб'єктивне право потерпілого. Існує три форми протиправної поведінки, внаслідок якої може бути завдана шкода: а) рішення відповідних державних органів; б) дії особи; в) бездіяльність особи.

За загальним правилом шкода, завдана особою при здійсненні нею права на самозахист від протиправних посягань, у тому числі у стані необхідної оборони, якщо при цьому не були перевищені її межі, не відшкодовується. Якщо у випадку здійснення особою права на самозахист вона завдала шкоди іншій особі, ця шкода має бути відшкодована собою, яка її завдала. Якщо такої шкоди завдано способами самозахисту, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства, вона відшкодовується особою, яка вчинила протиправну дію (ст. 1169 ЦК України).

Закон не встановлює меж, переступивши які, оборона перестає бути необхідною. Завдання шкоди за межами необхідної оборони набуває характерної протиправної дії та шкода підлягає відшкодуванню особою, яка її завдала [32].

У ЦК України міститься заборона спричинення шкоди особі або майну третіх осіб. При цьому шкода, заподіяна правомірними діями, згідно з п. 4 ст. 1166 ЦК України підлягає відшкодуванню у випадках, передбачених законом. Таким випадком є дії у стані крайньої необхідності. Відповідно до ч. 1 ст. 1171 ЦК України стан крайньої необхідності означає ситуацію, коли шкода завдається особі у зв'язку із вчиненням дій, спрямованих на усунення небезпеки, що загрожувала цивільним правам чи інтересам іншої фізичної особи, якщо ця небезпека за цих умов не можна було усунути в інший спосіб. Поняття крайньої необхідності розкрито у ч. 1 ст. 1171 ЦК України і збігається з поняттям, визначеним у ст. 39 КК України. Однак якщо кримінальна відповідальність за шкоду, завдану охоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності, не настає, то цивільний обов'язок із відшкодування цієї шкоди може бути покладено на особу, яка її завдала. Крім того, на відміну від КК України, ЦК України не обмежує коло дій, що підпадають під це поняття, умовою про неприпустимість перевищення меж крайньої необхідності [32].

Вважаємо за аналогією, що й інститут крайньої необхідності може бути охарактеризований як комплексний, що має як цивільно-правове, так і кримінально-правове (приватно-правове та публічно-правове) значення.

У стані крайньої необхідності захист блага, якому загрожувала небезпека, здійснюється за рахунок

порушення інтересів (заподіяння шкоди) особи, яка може і не мати ніякого відношення до небезпеки, що виникла. Враховуючи цю ситуацію, ЦК України покладає на заподіювача шкоди, поведінка якого є правомірною, обов'язок відшкодувати шкоду. Якщо заподіювач діяв не у своїх інтересах, а в інтересах третіх осіб, то ЦК України надає суду право покласти обов'язок відшкодування на третю особу чи звільнити заподіювача від відшкодування шкоди частково або повністю. Остання ситуація може мати місце у разі заподіяння шкоди майновим інтересам особи, яка і створила небезпеку для інтересів іншої особи [30, с. 171].

Наведемо приклад із судової практики. Шкоду позивачу завдано відповідачем унаслідок вчинення останнім дорожньо-транспортної пригоди. У відповідача, який діяв у стані крайньої необхідності, тобто вчинив дії, спрямовані на усунення небезпеки, яку неможливо усунути іншим шляхом, перед позивачем виникло деліктне зобов'язання із правом регресної вимоги до винної особи [23].

Тобто особа, яка відшкодувала шкоду, має право пред'явити зворотну вимогу до особи, в інтересах якої вона діяла (ч. 1 ст. 1171 ЦК України), а суд може встановити і право регресної вимоги до винної особи, щоб тим самим звільнити особу від відшкодування, яка діяла у стані крайньої необхідності.

Таким чином, у разі крайньої необхідності кримінальна відповідальність вимагається, але цивільне право не передбачає звільнення заподіювача шкоди від майнової відповідальності. Так, урахувавши обставини, за яких завдано шкоди у стані крайньої необхідності, суд може покласти обов'язок її відшкодування на особу, в інтересах якої діяв заподіювач шкоди; або зобов'язати останнього, а також особу, в інтересах якої він діяв; або зобов'язати особу, яка завдала шкоду, а також особу, в інтересах якої діяла зазначена особа, відшкодувати шкоду в певній частині або звільнити їх від відшкодування шкоди частково чи у повному обсязі (ч. 2 ст. 1171 ЦК України).

3. Причинний зв'язок між протиправною поведінкою заподіювача шкоди і завданою шкодою. Вирішення питання про встановлення причинного зв'язку ускладнюється тим, що закон передбачає у низці випадків відповідальність одних осіб за дії інших відповідальність юридичної особи за дії її працівників, відповідальність батьків за дії малолітніх дітей тощо. Тоді причинний зв'язок складається з двох або більше ланок: перша виражає зв'язок поведінки безпосереднього заподіювача із завданою шкодою; друга – зв'язок між поведінкою безпосереднього заподіювача і діями відповідальної особи.

4. Вина заподіювача шкоди. Норми цивільного права не встановлюють різного обсягу від того: заподіяна шкода умисно чи з необережності – в обох випадках шкода відшкодовується у повному обсязі. Що стосується форм вини потерпілого, то у зобов'язаннях із відшкодування шкоди врахуванню підлягає і його власна необережність, але не будь-яка, а необережність, що визнається грубою.

Межі, за якими оборона стає перевищеною, завжди визначаються судом залежно від конкретних обставин і характеру посягань. Так, при вирішенні цього питання необхідно враховувати, що поведінка

потерпілого у цьому разі була спровокована посяганням на нього нападаючої особи. Поведінка нападаючого за своїм характером протиправна і за своєю зовнішньою подібністю може сприйматися як вияв відомого тільки нападаючому протиправного наміру. За таких обставин навряд чи можна говорити про можливість повного відшкодування шкоди, завданої при перевищенні меж необхідної оборони. Вина потерпілого у цьому разі цілком очевидна, тому і відшкодування шкоди має бути співрозмірним зі ступенем цієї вини [32].

Підсумовуючи, зазначимо таке. По-перше, до поняття самозахисту цивільних прав уключаються всі засоби протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства, в тому числі й заходи оперативного впливу, які передбачені окремими главами ЦК України. По-друге, самозахист є саме формою, а не способом захисту суб'єктивних цивільних прав. По-третє, до суб'єктів цивільних відносин, які мають право на самозахист, відносять як фізичних, так і юридичних осіб, права яких порушені, а особа має право на самозахист не лише своїх прав (особисті немайнові та майнові права) та інтересів, але й прав іншої особи. По-четверте, інститут необхідної оборони і крайньої необхідності може бути охарактеризований як комплексний (цивільно-правовий та кримінально-правовий). По-п'яте, у випадку необхідної оборони шкода завдається особі, яка посягала, а під час крайньої необхідності шкода завдається особі, поведінка якої є правомірною. По-шосте, підставами виникнення зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення самозахисту визнаються факти завдання шкоди майну фізичної або юридичної особи чи завдання моральної шкоди. До умов виникнення зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення самозахисту, належать: а) шкода; б) протиправність поведінки завдавача шкоди; в) наявність причинного зв'язку між протиправною поведінкою правопорушника та її результатом – шкодою; г) вина завдавача шкоди. По-сьоме, закон не встановлює меж, коли оборона перестає бути необхідною, а завдання шкоди за межами цієї оборони набуває характерної протиправної дії та шкода підлягає відшкодуванню особою, яка її завдала. По-восьме, особа, яка відшкодувала шкоду, має право пред'явити зворотну вимогу до особи, в інтересах якої вона діяла (ч. 1 ст. 1171 ЦК України), а суд може встановити і право регресної вимоги до винної особи, щоб тим самим звільнити особу, яка діяла в стані крайньої необхідності, від відшкодування. По-дев'яте, межі, за якими оборона стає перевищеною, завжди визначаються судом залежно від конкретних обставин і характеру посягань. І якщо поведінка винної особи за своїм характером протиправна, то вина потерпілого у цьому разі цілком очевидна, тому і відшкодування шкоди має бути співрозмірним зі ступенем цієї вини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азімов Ч. Здійснення самозахисту в цивільному праві / Ч. Азімов // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 2 (25). – С. 135-141.
2. Антонюк О. І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Антонюк Олена Ігорівна. – Х., 2005. – 21 с.
3. Арабули Д. Д. Самозащита как форма защиты гражданских прав в Гражданском кодексе Российской Федерации / Д. Д. Арабули // Право и образование. – 2010. – № 7. – С. 104-113.
4. Арефьев Г. П. Понятие защиты субъективных прав / Г. П. Арефьев // Процессуальные средства реализации конституционного права на судебную и арбитражную защиту : межвуз. темат. сб. – Калинин : Изд-во Калинин. гос. ун-та, 1982. – С. 13-21.
5. Баранов В. М. Гражданская самозащита в правозащитной системе государства / В. М. Баранов // Социология и право. – 2011. – № 1 (7). – С. 86-102.
6. Басин Ю. Г. Защита субъективных гражданских прав / Ю. Г. Басин, А. Г. Диденко // Сборник КазГУ. Юридические науки. – Вып. 1. – 1971. – С. 3–11
7. Басин Ю. Г. Оперативные санкции как средство защиты гражданских прав / Басин Ю. Г., Диденко А. Г. // Избранные труды по гражданскому праву. – СПб. : Юрид. центр «Пресс», 2003. – 591 с.
8. Бондар Н. П. Історія становлення та розвитку інституту превентивного захисту цивільних прав / Н. П. Бондар // Вісник господарського судочинства. – 2010. – № 3. – С. 133-139.
9. Волинка К. Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Волинка Катерина Григорівна. – К., 2000. – 177 с.
10. Гражданский кодекс РФ : науч.-практ. коммент. Ч. 1 / [Абова Т. Е., Аникина Е. Б., Беляева З. С. и др.]; отв. ред. Абова Т. Е., Кабалкин А. Ю., Мозолин В. П. – М. : БЕК, 1996. – 714 с.
11. Гражданское право : учебник. Ч. 1 / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : Проспект, 1999. – 632 с.
12. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав [Текст] / В. П. Грибанов. – Изд. 2-е, стер. – М., 2001. – 179 с. (Классика российской цивилистики).
13. Другова В. А. Неюрисдикційна форма захисту майнових прав осіб, які не досягли повноліття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/3923/%C2>
14. Емельянов В. Пределы осуществления гражданских прав / В. Емельянов // Российская юстиция. – 1999. – № 6. – С. 14-15.
15. Зиновьева О. П. Самозащита гражданских прав в законодательстве России : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. П. Зиновьева. – Ростов н/Д, 2006 [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1240229>.
16. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части первой / [Егизаров В. А., Залесский В. В., Клейн Н. И. и др.]; отв. ред. Садилов О. Н. гл. ред. Тихомиров М. Ю. – М. : Юринформ-центр, 1996. – 448 с.
17. Короблева М. С. Защита гражданских прав: новые аспекты / М. С. Короблева // Актуальные вопросы гражданского права / под ред. М. М. Брагинского. – М. : Статут, 1998. – С. 76-108.
18. Крупка Ю. М. Самозахист як спосіб захисту прав суб'єктів господарювання / Ю. М. Крупка // Вісник університету «Україна». – 2010. – № 1. – С. 68-71.
19. Новоселов В. Способы защиты прав и свобод, гарантированных Конституцией СССР / В. Новоселов // Советская юстиция. – 1979. – № 18. – С. 7–8.
20. Параниця С. П. Самозахист як самостійне суб'єктивне право особи / С. П. Параниця // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 2. – С. 33-36.
21. Підлубна Т. М. Право на захист цивільних прав та інтересів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.0.03 / Підлубна Тетяна Миколаївна. – К., 2009. – 22 с.
22. Підлубна Т. М. Право на захист цивільних прав та інтересів: монографія / Т. М. Підлубна. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2010. – 128 с.

23. Про відшкодування збитків. Дніпровський районний суд м. Києва. Справа № 755/3447/13-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31958559>

24. Свердлык Г. А. Понятие и юридическая природа самозащиты гражданских прав / Свердлык Г. А., Страунинг Э. Л. // Государство и право. – 1998. – № 5. – С. 17-24.

25. Смирнов В. Т. Общее учение о деликтных обязательствах в советском гражданском праве [Текст] : учеб. пособие / В. Т. Смирнов, А. А. Собчак. – Л., 1983. – 152 с.

26. Советское гражданское право: учебник: в 2 т. Т. 1 / [Илларионова Т.И., Кириллова М.Я., Красавчиков О.А. и др]; под ред. Красавчиков О. А. – М. : Высш. шк., 1985. – 544 с.

27. Сулейменов М. К. Защита гражданских прав / Сулейменов М. К. // Избранные труды по гражданскому праву / науч. ред. В. С. Ем. – М. : Статут, 2006. – 587 с.

28. Тархов В. А. Советское гражданское право. – Ч. 1 / Тархов В. А. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1978. – 230 с.

29. Троценко Т. Самозащита как способ защиты гражданских прав / Т. Троценко // Закон и право. – 2000. – № 5. – С. 13-15.

30. Цивільне право: підручник: у 2 ч. Ч. 2 / за заг. ред. В. А. Кройтора та Є. О. Мічуріна. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2013. – 814 с.

31. Цивільне право України: підручник: у 2 т. Т. 1 / за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасібо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 480 с.

32. Цивільне право. За ред. В. І. Борисової, І. В. Спасібо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Т. 2. – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1992040147973/pravo/pidstavi_umovi_vin_iknennya_zobovuzannya_vidshkoduvannya_shkodi

33. Эрделевский А. М. Самозащита гражданских прав / А. М. Эрделевский // Юридический мир. – 1998. – № 8. – С. 45-47.

УДК 34.08:331.108

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КАДРОВОЇ РОБОТИ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

Нескоромна О. О.,

викладач кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: У статті розглянуто поняття та напрями кадрової роботи на державній службі. Обґрунтовано необхідність удосконалення функціонування кадрових служб.

Ключові слова: кадрова робота, управління персоналом, державна служба, кадрова служба, державні службовці.

Аннотация: В статье рассмотрено понятие и направления кадровой работы на государственной службе. Обоснована необходимость усовершенствования функционирования кадровых служб.

Ключевые слова: кадровая работа, управление персоналом, государственная служба, кадровая служба, государственные служащие.

Annotation: The article discusses the concept and direction of personnel in the civil service. The necessity to improve the functioning of HR services.

Key words: personnel work, personnel management, public service, service personnel, civil servants.

Діяльність будь-якої організації залежить від конкретних людей, адже людина є основним ресурсом та потенціалом організації. Від того, як буде організована робота з персоналом, від його якісного складу, умінь ефективно працювати, залежить успіх виконання завдань організації, підприємства чи установи.

Ось чому сьогодні надзвичайна увага приділяється кадровому питанню на державній службі, завданням якої є раціональне використання, об'єктивна оцінка, розвиток та мотиваційне стимулювання кадрів.

Першочерговими задачами на шляху до становлення правової та демократичної держави є оновлення кадрового складу державних органів висококваліфікованими фахівцями, здатними ефективно працювати в умовах ринку і сучасної демократії, формування ефективної системи управління персоналом державної служби.

Дослідженню питання роботи з кадрами приділяли увагу чимало науковців, тому існує багато визначень поняття «кадрової роботи». Зокрема,

Черепанов В.В. дає таке визначення: «Кадрова робота – це діяльність органів управління, кадрових служб та посадових осіб, змістом якої є практична реалізація цілей, задач та принципів кадрової політики; це сукупність напрямків, форм та технологій роботи з кадрами (персоналом) [1, с. 383].

У праці О.Я. Кібанова ми знаходимо таке визначення: «Кадрова робота – діяльність державних органів, органів управління окремих організацій, кадрових служб та посадових осіб різних рівнів ієрархії, що спрямована на реалізацію кадрової політики» [2, с. 226].

Найбільш влучним вважаємо підхід до визначення кадрової роботи, під якою розуміється системна, цілеспрямована управлінська діяльність відповідних керівників та працівників кадрових служб, здійснювана в межах Конституції та законів України безпосередньо в органах державної влади, на державних підприємствах, установах, організаціях, стосовно їх персоналу, з метою забезпечення ефективного виконання ними своїх посадових обов'язків, забезпечення належної реалізації функцій цих органів, підприємств, установ, організацій, а